

De nemcsak az ébredés, az elalvás pillanatait is áthatja e földi szakralitás:

„Bölcs, bolond szavakkal alszom el,
az édes álmokba rejtezik lelke,
halott eső illatát hozza az éjszaka,
csendben végre magamra leltem.”
(49.).

Hogy áthúzódva rétek románcán (58.), lepkék (74.) és újak (66.) táncain, át szalmaillaton (75.) és szívmuzyikán (96.), évszakokon, tavasztól ősziig (22., 23., 24., 25., 26.), teljesítse, igazán *vita nuová*vá avassa az új életet. Csakis együtt egésze:

„A pillanat csendjét is megismertem,
a lepkeszárny himporos színeit veled,
az öledben örömmel hordott csendet,
a méhedben fogant álmgyermeket.”
(100.).

A Másik nyugalmat, de erőt is adó jelenléte, a vele való elszakíthatatlan közösség pedig messze űzi a korábban kísértő démonokat. S ha el nem is lehet fogadni az elfogadhatatlant, a szeretett édesanya halálát, megőrzi őt az álom és emlékezet – mauzóleuma e négy sorosokban, általuk is épül. Miatta lesz fontos az elhagyott ház (7.), az üres karosszékkal (8.), a kerti virágok (16.), még a régi templom is (69.). „Semmivé szaggató” hiányát meg nem szüntetheti, ám oldja a fiú hála a legfontosabbért, a tőle kapott „szívdobbanásokért” (50.), az életével adott mintához illeszkedés erkölcsi imperatívusza. Aminek teljesítéséhez társat és támaszt ajándékozott a kint balzsamozó szerelem. Így a panaszló kiáltás is sóhajja szelidül:

„Fény feszül végül a koporsófedélre,
amint homlokodra a hajnali árnyék.
Csenddé simítja arcod a napsugár,
imával kelnék, érted imával hálnék.”
(15.).

A bejárt kálvária, az újra nyelvre kívánczó ima, a meg erősítést nyert hit az Istennel való kapcsolatot is átforgatja. Újra birtokba veszi és otthonossá lakja az eladdig árnyékok uralta belső helyeket, fényt költöztetve a sötétség helyére. Az odaátból visszatér az ideátba is – hiszen végül minden, minden az ő dicsőségét hirdeti:

„Tegnap Isten érintette arcom,
hittem, hogy végre ott vagyok,
közben rigókat hallottam kintről,
dallamok születtek, kéklő dallamok.”
(64.).

Másként, mint *A hőés befogad*, Gülch Csaba újabb kötete, a *Gyónás könyve* is egy bejárt út teljességét mutatja fel. Göröngyeivel, töviseivel, ám rajtuk keresztül is a vágyott célhoz vezető lélekösvényt. Találóa írja róla Villányi László: „Ahogy olvastam Gülch Csaba verseit, egyre jobban átéreztem, hogy a szenvedést miként írja fölül a költészet, s a rettenet napjait miként tudja föloldani a hit, hogy a szerelem, a derű, a bizalom, a bölcsesség, az élet szeretetének szavai teremtsenek verseket.

Szép ez a küzdelem.”

S nemes megérdemelt pályadíja is.

(Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár
és Közösségi Tér, 2016.)

Szemes Péter

Drunk History

(Márton László: Hamis tanú)

Márton László új regényét olvasva a címbeli, websorozatoknak induló, ám sikerei okán számos ország tévécsatornáin futó, saját verziókat indukáló sorozat apokaliptikus víziója juthat az olvasó eszébe. A hazai változatban Tömény történelem címmel futó műsorfolyam a magyar történelem ikonikus pillanatait, a műsor során folyamatosan alkoholizáló, a permanens részegség állapotában interpretáló ismert emberek szűrőjén folytatja át. A rózsaszín alkoholfelhőn csücsülő celebek olyan elszabadult narrátorok, akik ezáltal, akarják vagy sem, a közép-európai történelem abszurditását is képek kifejezni szabad asszociációikkal.

Ilyen megbízhatatlan, szárnyaló, saját igazságukat és a szövegét is felszámoló elbeszélők narrálják Márton regényét, a legújabb kori magyar történelem egyik legtöbb összeesküvés-elméletet indukáló botrányát, a tiszaeszlári vérvád eseményeit. Solymosi Eszter halála a magyar antiszemitizmus történetjének sűrűsödési pontja, amely áthallásaival kétségtenül alkalmas jelenkori állapotaink érzékeltetésére. A másik elfogadása vagy elutasítása, a számunkra idegen kulturális szokásrendszer tolerálhatatlansága vagy integrálása, politikai és világnézeti türelmetlenségeinkkel való szembesülésünk, mindez identitásmentünk eredője, képlekeny és sok mindenre alkalmas irodalmi anyag. Minderre, és még sok minden másra alkalmas szűzsévé válik hát Márton kezében is.

A téma irodalmunkba ágyazottsága közismert, a kötelezően előkerülő intertextek (Krúdy: *A tiszaeszlári Solymosi Eszter*, 1931; Eötvös Károly: *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége, kötetben* 1904) fel is mondódnak, persze képlekenyen használt alapanyagként szövődnek a regény testébe. Ám talán még ezeknél is fontosabb alapok a közelmúlt történetírásának egyik nagyszabású munkája, Kövér György monumentális kötete (*A tiszaeszlári dráma*, Osiris, 2011). A mikrohistorikus metodológia e remekműve 750 oldalas terjedelmének alig egyharmadát szenteli a tényleges pertörténetnek, a kötet megelőző fejezetei lassan csordogálva jutnak el a részletes, életmódtörténeti és demográfiai szempontú társadalomtörténetől a lány halálának körülményeiig és a tárgyalásig. Kövér koncepciója, mely szerint a vérvád vezetett út fontos állomásai az adott közösség nagy történetekből egyébként nem kiszakítható, de alapvetően mégis a falu saját szabályaiból is következő történései, sikeresen adaptálja, illeszti saját történetünkbe a történetírás e progresszív irányának legfontosabb tételeit. Az alkalom, a magyar történelemfeldolgozástól egyébként nem idegen összeesküvés-elméletekre építő tanmese, a vérvád krónikája pedig nemcsak az ő, hanem Márton kezében is a 19. század végi magyar társadalom teljes panorámájának felvázolására alkalmas nyersanyaggá válik.

Mártonnak persze eszébe sincs másolni Kövér koncepcióját, de valójában ötletesen és rendkívül szellemesen követi azt. Meglepő módon még tudatosan kaotikusra hangolt, apokaliptikus elbeszélés-technikájával is e bravúros munka előtt tiszteleg. A *Hamis tanú* ugyanis minden más invenciója mellett elmúlt másfél száz évünk traumafeldolgozási technikáit, értelmezési stratégiáinkat, történeti teleológiát kevésbé érvényesítő, inkább ciklikus történelmi irányait beszéli el és fest persze szórakoztatón groteszk (vagy realista, nézőpont kérdése) képet közállapotainkról. Mindenekelőtt persze, ahogy a regény egyik kritikusa, Szabó Gábor írja: „meglehetősen kiábrándultan jellemzi azt a szellemi és társadalmi állapotot, amelyben minden és mindennek az ellenkezője is elképzelhetővé válik, amennyiben a nyelv megszabadul az igazságkritériumok nyűgétől” (Szabó Gábor: *Regényes históriánk*, Tiszatáj, 2017. július-augusztus, 137–142, 141.).

A regény annyiban is erős kapcsolatot ápol Kövér monográfiájával, amennyiben a per leghíresebb képzőművészeti feldolgozását, Anna Margit festményeit szerepelteti cím- és hátulján. (Ahogy Kövér könyve is hozza mellékletei között és lehetőségeihez képest elemzi is a művész témához kapcsolódó képeit.) A *Hamis tanú* nem árul zsákba macskát, már első sorai gyanút keltenek, bár a felütés intertextuális kavalkádja

után először csak kapkodja a fejét az ember, miről is van szó itt. Miközben első mondata mintha a szóban forgó monográfia origójának hommage-a lenne: „Tiszarét, amelynek nevével az olvasó bizonyára nem most találkozik először, Taksony vármege egyik – valljuk meg, nem éppen jelentős – települése.” (5.) De nemcsak azé, a szövegben bőven idézett romantikus és realista regényhalmaz bármelyik darabjéé, köztük Eötvös József ma már alig olvasott prózái közül a leginkább olvasotté. Amikor ugyanis Tengelyi Etelka (Eötvös József: *A falu jegyzője*, 1845) vagy Pórtelky Melanie (Kafka Margit: *Színek és évek*, 1912), Lúdas Matyi és a Döbröghy család megjelennek a szövegben, már tudhatjuk, az imaginárius lázalom démonai játszanak itt velünk. Hogy baj van, valami zavar támadt az erőben, azt szerencsére a magyar kultúrhistóriában különböző szinteken járatos olvasók egyaránt érezhetik. Nem kell tehát a kor irodalmában elmélyült filozofnak lenni, de sokszor persze ez sem árt. Hiszen Justh Zsigmond *Gányó Julcsa* című regénye kétségtelenül nem a közös irodalmi horizontunk toplistas darabja. Nem is várható, hogy az olvasó azonnal felkapja a fejét említésére. Azon viszont nem kell meglepődni, hogy a magyar büntetőjog-történet ikonikus figurája, Ráday Gedeon szegedi királyi biztos ténykedése hogyan úszhat be a mesébe. A Rózsa Sándort is elfogó királyi biztos a szegedi várbörtön „uraként” nemcsak a köztörténeti gondolkodás része, helye van a magyar irodalmi kánonban is (pl. Móricznál, különösen a *Barbárokban* kimutatható és kimutatott jelenléte tanulságos).

Am a vérvád krónikáiban és forrásaiban tobzódó elbeszélő nem is elsősorban a felsorolt szövegek mennyiségével taglózhatja le az olvasót, talán elsősorban az atmoszférateremtő képesség Márton regényének legfőbb erőssége. Hiszen Ráday „börtöntügyi” koncepciója, a foglyok kihallgatásában alkalmazott módszerei, ahogy ennek ellenpontja, a reformkortól napirenden tartott modern igazságügyi intézmények kérdése is csak egy hanyagul odavetett mondattal szerepelnek a regényben: „Igaz is, eddig még nem beszéltem Szentvilmos főterének legkiválóbb nevezetességéről, a tavaly felavatott és használatba vett börtönről. Pedig ez az intézmény fontos szerepet fog játszani történetünkben! Modern börtön, jó börtön, kielégíti a legkülönlegesebb igényeket.” (14.) De ezek a fragmentumok többet érnek el, mint a kultúrtörténeti kalandozásokra hívott olvasó pusztá gyönyörködtetése. Hangulatot teremtenek, korrajzot skiccelnek. A rezonőrök választása is mintaszerű: a regény egyik narrátora, Scharf Móric, a saját családja ellen valló címszereplő, a bizonytalanuló hamis tanú figurája sok szempontból, nemcsak a Szabó kritikájában olyan szépen kifejtett nyelvi igazság felől értelmezhető módon tanulságos.

A szövegbe az ismert citátumok, például *A fekete gyémántok* vagy *A fekete város* részletei is úgy épülnek be, hogy a történet szakadásai sokszor tudatosan látszódnak, szolgálván ezzel a koncepciót, a szöveg és a történet igazságának lehetetlenségét. Az is érthető, hogy ez így „töményen” fogyasztva sok lehet, Radnóti Sándor kritikájában éppen ezt az apokaliptikus kavalkádot tartja fárasztónak és kimerítőnek (Radnóti Sándor: *Tébolyult legendárium*: http://revizoronline.com/hu/cikk/6452/marton-laszlo-hamis-tanu/?cat_id=&first=0). Nézőpont kérdése, de vitathatatlan, ha valamiben, ebben az atmoszférateremtő képességben van Márton regényének titka. A kortárs magyar irodalom egyik legműveltebb alkotójának persze ez a megbízható és elvárható szintje. Kérdés persze, *A mi kis köztársaságunk* és a *Hamis tanú* után sikerül-e továbblépni ezen a jól begyakorolt poétikán, féltő, harmadik nekifutásra ez a koncepció „kifárad”.

Mert bár az író műveltségének imponáló bonmot-jai kifinomult és sokszor valóban szemet gyönyörködtető elemekkel gazdagítják a szöveget, ebben a túldíszítettségben, a láthatóan szándékoltan giccsesre hangolt túlcizellálásban sokszor, és ebben igazat kell adnom Radnótinak, nem csak jó értelemben lehet elveszni. A példák sorából csupán egyet kiemelve: „Az új orosz cár átdobja hozzánk a zsidóit, mi meg államköltségen etessük, itassuk, babusgassuk őket. Még jó, hogy nem akarnak vasúti első osztályon, hálókocsiban utazni Triesztbe vagy Fiumébe. Mintha nászútra mennének. Vagy kéjutazásra!” (47.) A nem John Lukacs-on vagy Krúdy-novellákon edzett kedves nagyérdemű okkal nem ájul el azonnal ezektől a képektől.

És van még egy-két valóban imponáló, ám hatását tekintve talán kevésbé „ütős” részlet. Bruno Schulz és Joseph Roth szülővárosa, Dobrowitz (Brody) zsidó közösségének vallási élete és imaginárius terei miatt is kiemelt helyei a szövegnek. De valóban, ha nem vagyunk professzionális irodalomtörténészek, az Osztrák–Magyar Monarchia kutatói, nehéz dekódolni minden ilyen finom utalást.

Az urbanizálódó Budapest képei közül a fotókon, rézkarcokon vagy éppen a tárcaregényekben (Kiss József: *Budapesti rejtelmek*, 1873) látható főváros képei köszönnek vissza. A Déli Vasút végállomása, a Gellért-hegy a főváros türelmi zónájaként ikonikus locusa a kor kutatójának. Az elbeszélés-technika szétesése mellett ezek a kulturális zuhatagként az arcképek csapódó képek, amelyek bősége Radnóti Sándort annyira idegesíti. Zelei Dávid kritikája jóval megengedőbb e tekintetben, szerinte a tudatos szétesés jól kidolgozott elemeivel állunk itt szemben. (Zelei Dávid: *Tiszaeszlár*, <http://www.muut.hu/?p=24849>). Sok is, meg kevés is tehát, amit kapunk, bár kétségtelen, a struktúra azért szépen rajzolódik, alakul, talán éppen az a szép, hogy az olvasó is azt érezheti, épp előtte formálódik az anyag.

A lényeg pedig inkább a hogyan mondásban van: jelestül abban, hogy a regény egyes szám harmadik személyű narrátora, aki folyamatosan változtatja az igazságba vetett hitének lehetőségeit, de a másik két, elbeszélői törekvéseket is felmutató figura, Scharf Móric és Ölyvesiné is össze-vissza beszélnek. És ez a zagyva, bizonytalan igazság igazi posztmodern gesztussal idézi meg a nyomozás, a keresés késő modernség utáni poétikájának minden lehetőségét. A *Hamis tanú* minden fejezetében ezt az ideális, igazságkereső, nyomozó narratívát mutatja fel, amelyet lépten-nyomon fel is számol. A „csak zárójelben jegyzem meg” fordulat valóban zárójelben jelzi ezt a permanensen bizonytalanuló hangot. Az ötödik fejezet bekezdései pedig mintaszerű, a befogadót valóban kézen fogó tárcaregényes elbeszélésmód fordulataival andalítják el az olvasót. („Mielőtt megismerkedünk...” „Inkább átadom a szót...” (131.) stb.) Mintha a 19. század vezető műfajának termékeit (pl. Jósika Miklós hasonlóan direkt intenciókat tartalmazó darabjait, *Két élet*, 1862, *Íjabb Békesi Ferenc kalandjai*, 1844) olvasgatnánk. Az oroszországi zsidóellenes pogromok leírásakor pedig a szöveg „zsidóval” kezdődő mondatai távolról vagy nem is annyira távolról mintha a *Prédikátor könyvét* evokálnák. A *Hamis tanú* sokszor az ismétlés eszközével mondja el mindazt, amit az ószövetségi hagyomány a genealógiával teremt meg, feszül neki a mindentudás ideájának, amely azonban láthatóan illúzió.

Síflusgyakorlatnak remek, bár elkepesztően mesterkéltnyelvi poénjaival, olykor kifejezetten idegesítő gegjeivel a kulturális wellness összhatását rontó, ám minden ízében közép-európai próza Márton regénye. A történet, a regény „kistörténetei” darabokra hullanak, a *Hamis tanút* végigolvassa a mikrotörténetek átláthatatlansága, nagy történeteink lehangelő abszurditása marad velünk.

(Kalligram Kiadó, 2016)
Kovács Krisztina

Gyorsan oldódó tanulságok

(Tóth Krisztina: Párducpompa)

Tóth Krisztina 2017-es kötetének, a *Párducpompa*nak az életműben kijelölhető pozícióját nagyban segíti, ha röviden felidézzük, hogy a szerző korábban már próbálkozott a részben fikciós, részben dokumentarista kispórái formával: *Hazaviszlek, jó?* című könyve még 2010-ben jelent meg a Magvető gondozásában, amely a mostanihoz hasonlóan szintén ötven darab szöveget vitt színre, műfajukat tekintve tárcanovellákat és egyéb publicisztikai írásokat.

Ezekről a Tóth Krisztina-szövegekről is általánosságban elmondható, hogy terjedelmükben nagyon ökonomikusak, fel-